

HET RELAAS VAN DRIE BIJZONDERE PADDENSTOELENLANEN¹

Martijn Oud

Borinagestraat 19, 1827 DX Alkmaar

Oud, M. 2010. The story of three unique fungus-avenues. *Coolia* 53(2): 85–93.

Three avenues and (the restoration of) the mycoflora of the roadsides, in the towns of Bergen and Alkmaar (in the Province of North Holland), before and after a major renovation of the roads.

Het is inmiddels alweer ruim zes jaar geleden dat ik een artikel schreef over een drietal bijzondere paddenstoelenlanen (Oud, 2003). Het betrof de Mosselenbuurt en de Landweg te Bergen en de Wilhelminalaan te Alkmaar. De gegevens voor dat artikel werden verzameld vanaf 1999 tot en met 2002. Vanaf 2003 zijn deze lanen opnieuw bezocht en in die periode hebben zich de nodige, voor paddenstoelen mogelijk bedreigende ontwikkelingen voorgedaan.

Dat mycologen zich zorgen maakten over deze lanen komt vooral doordat het wel en wee van de aanwezige bijzondere mycoflora onder verantwoordelijkheid valt van de betreffende gemeenten. Lanen met een bijzondere mycoflora in de duinen of andere beschermde gebieden, genieten namelijk een relatieve rust en bescherming onder instanties zoals SBB, het PWN of Landschap Noord-Holland. Deze instanties hebben als belangrijkste taak natuurbeheer. Gemeenten willen dit vaak ook wel, maar zij moeten hun aandacht aan meer zaken besteden dan alleen aan beheer dat gunstig is voor de natuur. Dit artikel maakt de balans op van de veranderingen van de mycoflora in de genoemde paddenstoelenlanen gedurende zes jaren gemeentelijk beleid. In Tabel 1 is te zien hoe vaak de lanen zijn bezocht. De meeste bezoeken vielen tussen eind juli en half oktober.

Tabel 1. Aantallen bezoeken van de lanen in twee perioden.

Onderzochte laan	1999 t/m 2002	2003 t/m 2008
Mosselenbuurt (Bergen, NH)	4	4
Landweg (Bergen, NH)	8	8
Wilhelminalaan (Alkmaar)	14	22

De mosselenbuurt te Bergen

Deze laan loopt van de Eeuwige laan tot aan de Voert in Bergen en bestaat voornamelijk uit oude beuken. De laan staat vooral bekend bij mycologen door het voorkomen van een klompvoet, namelijk de zeer zeldzame Paarsrandgordijnzwam (*Cortinarius balteatus*, RL Gevoelig; zie Arnolds & Veerkamp, 2008). Klompvoeten zijn een groep van grote, spectaculaire gordijnzwammen met verdikte steelvoet.

In 2003 werd deze Klompvoet bedreigd, omdat op de groeiplaats tuinafval gestort werd. Dat de Paarsrandgordijnzwam hier nog steeds elk jaar in behoorlijk aantal verschijnt en zich

¹ Dit artikel werd onder de titel “Drie bijzondere paddenstoelenlanen” eerder gepubliceerd (in aangepaste vorm) in: “Tussen Duin en Dijk” 8, 2009.

zelfs heeft uitgebreid naar 't Oude Hof, komt doordat er toevallig niet meer op de groeiplaats werd gestort. Dit gebeurt echter nog wel op andere plaatsen.

Ondanks de storm van een aantal jaren geleden, waarbij een beuk werd omgeblazen, is de beuk met de enorme Essenzwam (*Perenniporia fraxinea*) blijven staan. Dit exemplaar van deze zeldzame soort is vanaf 2003 flink in grootte toegenomen en langs de sloot tegenover 't Oude Hof te bewonderen.

De laan was ooit een van de weinige groeiplaatsen van het Schaapje (*Lactarius velle-reus*, RL: Kwetsbaar) in Noord-Holland en ofschoon deze soort de laatste zes jaar aan de Mosselenbuurt niet meer is waargenomen, verscheen hij in 2006 onverwachts met 6 exemplaren in de buurt van de Komlaan, ook in Bergen. Nieuwelings sinds het peiljaar 2003 zijn de zeldzame Witte galgordijnzwam (*Cortinarius emollitus*) en het Varkensoor (*Otidea onotica*, RL: Kwetsbaar). Andere Rode Lijst soorten van voor het peiljaar 2003, zoals de Gelaarsde gordijnzwam (*Cortinarius torvus*, RL: Bedreigd) en de Tweekleurige russula (*Russula veternosa*, RL: Kwetsbaar) komen hier nog steeds voor. Daarentegen werden de Beukenridderzwam (*Tricholoma ustale*), de Zwartpurperen russula (*Russula undulata*) en de Okergele gordijnzwam (*Cortinarius delibutus*) na 2003 niet meer aangetroffen.

Resumerend kan worden gezegd dat er, ondanks het illegale storten van tuinafval en dankzij het telkens weer opruimen van dit afval door de gemeente of omwonenden, het aantal waargenomen soorten van deze laan niet is teruggelopen, maar toegenomen van 35 naar 42 soorten.

Het effect van de bouwactiviteiten in 2008 aan het perceel Mosselenbuurt hoek Eeuwige laan, waarbij het bouwverkeer achter en tussen de beuken geparkeerd stond, zullen voor

Figuur 1. Violetbruine gordijnzwam (*Cortinarius balteatocumatilis*) aan de Landweg te Bergen.

Figuur 2. *Purperen gordijnzwam* (*Cortinarius purpurascens*) aan de Landweg te Bergen.

de mycoflora en de oude beuken niet gunstig zijn geweest. Waarschijnlijk is dat fout parkeren het gevolg van de parkeerproblematiek en de gevaarlijke en drukke verkeerssituatie ter plaatse. Blijkbaar is de gemeente niet bij machte geweest om het illegale storten van tuinafval tegen te gaan en het parkeren van busjes, machines en dergelijke tussen de beuken te voorkomen. Op dit moment is nog niet te zeggen, wat de negatieve gevolgen zijn voor de beuken en mycoflora door de inklinking van de ondergrond als gevolg van het parkeren van het bouwverkeer. Gelukkig zijn er inmiddels palen geplaatst tussen de beuken om herhaling te voorkomen.

De Landweg te Bergen in 2003

Deze paddenstoelenlaan heeft een begroeiing van jonge Zomereiken en loopt van de Koninginneweg naar de duinrand en grenst hier aan de hoogste duinen van Nederland.

Vanuit de duinen zal er een flinke kwel bestaan, die op veel plaatsen niet wegzakt naar de ondergrond door de aanwezigheid van een laag waterdichte “pikklei” vlak onder het oppervlak. Het schone kwelwater in combinatie met de waterdichte kleilaag is een plaatselijke omstandigheid, waardoor voor vermesting en verzuring gevoelige paddenstoelensoorten zich kunnen vestigen. Dat bleek ook in 2003, toen twee spectaculaire klompvoeten in flink aantal werden aangetroffen, nl. de Violetbruine gordijnzwam (*Cortinarius balteatocumatilis* RL: Gevoelig, ZZZ) en de Purperen gordijnzwam (*Cortinarius purpurascens*, ZZ). Andere Rode Lijst soorten waren de Zilversteelsatijnzwam (*Entoloma turbidum*, RL: Kwetsbaar), de Geribbelde satijnzwam (*Entoloma undatum*, RL: Kwetsbaar), de Tweekleurige russula (*Russula veternosa*, RL: Kwetsbaar) en veel Netstelige heksenboleten (*Boletus luridus*, RL: Kwetsbaar).

Russula veternosa staat bekend als een echte beukenbegeleider, maar wordt bij hoge uitzondering ook wel bij eik waargenomen (Arnolds et al., 1995). Hoewel de Landweg een laan is die beplant is met eiken, staan er in de aangrenzende tuinen nog andere boomsoorten en zijn er ook niet aan eik verbonden soorten te verwachten.

Eind 2003 waren in totaal 67 soorten aangetroffen. Toen kregen we begin 2004 een telefoontje van de gemeente Bergen met het verzoek of we op het gemeentehuis wilden komen.

De renovatie van de Landweg in 2004

Medewerkers van de gemeente hadden in het blad “Tussen Duin en Dijk” het artikel gelezen over “Unieke paddenstoelenlanen” met de daarin vermelde bijzondere mycoflora van de Landweg. Op het gemeentehuis kregen we te horen dat de landweg gerenoveerd zou worden vanwege de verkeers(on)veiligheid. De plannen waren om medio 2004 met de klus te beginnen. Er zou een slijtlaag van 20 cm op het wegdek worden aangebracht, de fietspaden zouden worden vernieuwd en de kruisingen zouden worden verhoogd om de snelheid van het verkeer te dempen. Ook werd het tijd om de Zomereiken om en om te verwijderen, omdat de kronen in elkaar staken en de bomen elkaar het uitgroeien belemmerden.

Het desastreuze voor de Klompvoeten, was vooral gelegen in het verhogen van de wegberm met een laag van twintig centimeter om op hetzelfde niveau te komen als het wegdek en het weghalen van de helft van het aantal Zomereiken.

Na het aanhoren van de plannen voorzagen we uiteraard grote problemen voor de plaatselijke mycoflora. Maar tot onze verrassing wilde de gemeente Bergen alles proberen om vooral de Klompvoeten te sparen. Met het enigszins simpele idee “als je de veeleisende Klompvoeten weet te sparen, dan volgen de andere soorten ook wel”, werd er een plan de campagne gemaakt.

De Zomereiken waarbij Klompvoeten waren gezien, werden niet verwijderd en de aangevoerde grond voor de bermverhoging van 20 cm, zou van dezelfde samenstelling worden als de oorspronkelijke ondergrond. Omdat de ruimte tussen de Zomereiken door de dunning groot genoeg was geworden om tussen de Zomereiken te parkeren of om er tussendoor te rijden, werden er palen geplaatst om dit te voorkomen. Het beheer van de bermen zou bestaan uit het maaien en afvoeren van het gras, waardoor verschraling een kans zou krijgen.

Figuur 3 en 4. Links de Landweg te Bergen tijdens de renovatie in 2004; rechts na de renovatie in 2004.

Figuur 5. Netstelige heksenboleet (*Boletus luridus*).

De Landweg na de renovatie

Het herstel van de mycoflora na een ingrijpende renovatie zoals er op de Landweg heeft plaatsgevonden kan lang duren. Volgens mondelinge informatie, ons verstrekt op een Nieuwjaarsbijeenkomst van de NMV, werd ingeschat dat dit proces wel eens minstens 5 jaar zou kunnen duren en dan was het nog maar de vraag of de beoogde soorten zouden terugkeren. De tijd zou het ons leren, hoewel de Groendienst van de gemeente Bergen graag toezeggingen had willen horen over het door ons gespeculeerde herstel.

Het eerste jaar na de renovatie stonden er al weer veel Gewone krulzomen (*Paxillus involutus*), een van de algemeenste mycorrhizavormers in ons land. Het tweede jaar na de renovatie stonden er weer volop Groene knolamanieten (*Amanita phalloides*) en Onsmakelijke kamrussula's (*Russula pectinatoides*) samen met de Radijsvaalhoed (*Hebeloma crustuliniforme*) en kwam de eerste Rode-Lijstsoort tevoorschijn, nl. de Netstelige heksenboleet. Het derde jaar na de renovatie leek de oude situatie al ten dele teruggekeerd door het verschijnen van meer dan dertig soorten, onder andere de Sterspoorvezelkop (*Inocybe asterospora*, RL Kwetsbaar), de Gestreepte satijnzwam (*Entoloma subradiatum*), de Abrikozenrussula (*Russula risigallina*) en de Vissige eikenrussula (*Russula graveolens*). Echter, er was nog geen spoor van onze veeleisende Klompvoeten.

Dit bleek echter een kwestie van tijd te zijn, want op 9 oktober 2008 stonden er op twee verschillende plaatsen langs de laan Purperen gordijnzwammen. De tweede klompvoetsoort, de Violetbruine gordijnzwam is weliswaar nog niet verschenen, maar dit zal hopelijk een kwestie van tijd zijn. We beschouwen de mycoflora van de Landweg als zo goed als hersteld.

We bedanken hierbij de gemeente Bergen voor hun positieve betrokkenheid en besluitvorming, die het herstel van de mycoflora van de Landweg mogelijk maakte.

Overigens nog een tip voor de gemeente Bergen: elk voorjaar worden de bermen ingezaaid met rijkbloeiende planten zoals Bolderik en Blaassilene. Natuurlijk, het is een keuze die je moet maken, maar dit werkt de fructificatie van veel paddenstoelensoorten tegen. En de maatregelen waren juist bedoeld om de bijzondere paddenstoelen te bevorderen. Een korte grazige begroeiing wordt aanbevolen voor het meest paddenstoelenrijke deel van de laan (Keizer, 2003). Dat bevindt zich in het stukje berm tussen het benzinestation en de duinrand.

De rest is dan voor de planten en iedereen is tevreden. Daarom is dit artikel (in aangepaste vorm) ook aan de verantwoordelijke personen van de groendienst van de gemeente aangeboden, en ook ter publicatie aan het regionale blad "Tussen Duin en Dijk". Dan kan, na afweging van belangen, het beheer van de Landweg nog verder worden aangepast ten gunste van de paddenstoelen.

De Wilhelminalaan te Alkmaar

De circa 500 meter lange, met oude beuken begroeide Wilhelminalaan ligt aan de ingang van het Medisch Centrum Alkmaar en loopt evenwijdig aan de Harddraverslaan. Om de bereikbaarheid van het ziekenhuis te vergroten, zijn er in het verleden plannen gemaakt voor een ondergrondse parkeergarage onder de laan. De oude beuken wilde men sparen en in ondergrondse betonnen bakken gaan plaatsen om het aanzien van de laan geen afbreuk te doen. Dit is gelukkig niet doorgegaan. Er zijn nog legio andere plannen geweest, maar het is nooit gekomen tot enige realisatie daarvan. En dat is maar goed ook, want deze laan heeft ondertussen een nationale reputatie gekregen vanwege zijn paddenstoelenrijkdom en vooral vanwege het massale voorkomen van Boleten.

In de looptijd van het onderzoek hebben er diverse werkzaamheden plaatsgevonden, die slecht uitpakten voor de beuken en de mycoflora. In 2002 werden er sleuven tussen de beuken aan de Wilhelminalaan gegraven om de huizen van nieuwe stortpijpen te voorzien. Blijkbaar ligt er midden onder de Harddraverslaan een riool. In deze sleuven kon je goed zien, hoe ondiep beuken wortelen en hoe dun de draden van mycelia of zwamvlok zijn.

Bij elke beuk groeien hier diverse soorten mycorrhizavormende paddenstoelen. Dit was een uitgelezen gelegenheid om hier eens nader te kijken. De beuken en dus ook de mycoflora

hadden sterk te lijden gehad van de doorgraving van het wortelstelsel en het jaar daarna stonden er beduidend minder paddenstoelen in de laan. Hopelijk hoeft dit in de toekomst niet vaak meer te gebeuren, want sinds deze werkzaamheden is de verslechtering van de conditie van de Beuken opvallend.

Hierop is de Bomenstichting in actie gekomen, en zijn er onder

Figuur 6. De Wilhelminalaan in Alkmaar. In 2007 zijn links de parkeerplaatsen opgeheven.

de beuken bodeminjecties uit gevoerd met voedingssupplementen. Dit is waarschijnlijk voor de bomen onnodig geweest en funest voor de mycelia van veel paddenstoelsoorten. Voordat je op deze plaatsen weer paddenstoelen ziet, ben je een paar jaar verder.

Figuur 7 en 8: Wortelende boleet (*Boletus radicans*) aan de Wilhelminalaan in Alkmaar.

In het beheerplan Alkmaarderhout 2007-2017

Er is veel contact geweest met de Groendienst van de gemeente Alkmaar. Deze mensen kregen de beschikking over de waarnemingen van paddenstoelen in de Wilhelminalaan, vergezeld van voorstellen voor beheer. Dit heeft uiteindelijk geleid tot opname van de laan in het Beheerplan Alkmaarderhout 2007–2017. In de herfst van 2007 zijn tussen de Harddraverslaan en Wilhelminalaan parkeervakken opgeheven en teruggegeven aan de natuur (lees: de bermen). Het zand, dat nodig was om de nieuwe bermvlakken op te vullen, werd verkregen door het graven van een paddenpoel langs de Zandersloot. Dit kalkarme zand bleek uiteindelijk toch behoorlijk voedselrijk, gezien de Grote brandnetels, die later op de nieuwe bermvlakken opschoten. De verwachting is dat onder de beuken, waar door plaatselijke omstandigheden nauwelijks humusvorming plaatsvindt, snel een verschraling zal optreden. Het beheerplan voorziet ook in het éénmalig weghalen van de oprukkende en over de grond groeiende Klimop, waar zelden veel paddenstoelen tussen gevonden worden. Deze klus is laat in de herfst van 2008 uitgevoerd en zal naar verwachting een positief effect hebben op de aantallen en soorten paddenstoelen in de laan.

De aantalsontwikkeling van soorten

De Wilhelminalaan is de rijkste groeiplaats van de Netstelige heksenboleet en de Gewone heksenboleet (*Boletus erythropus*) in Noord-Holland en misschien wel in heel Nederland. Ook komen hier veel soorten voor, die je elders in Noord-Holland niet tegen zult komen, zoals de Wortelende boleet (*Boletus radicans*), de Verborgene vezelkop (*Inocybe cryptocystis*) en de Wortelende gordijnzwam (*Cortinarius rigens*).

Het paddenstoelenseizoen van 2008 was bijzonder door de grote aantallen boleten. Op 4 augustus stonden er 230 exemplaren van de Netstelige heksenboleet en 15 exemplaren van de zeldzame Wortelende boleet. Ook dit jaar werden er weer nieuwe soorten aangetroffen, zoals de Verborgene vezelkop, de Schubbige vezelkop (*Inocybe hystrix*, RL: Kwetsbaar) en

Figuur 9. Wortelende gordijnzwam (*Cortinarius rigens*) aan de Wilhelminalaan in Alkmaar.

de Knolvezelkop (*Inocybe praetervisa* RL: Kwetsbaar). Door de voortschrijdende inventarisatie, die nieuwe soorten aan het licht bracht, is het aantal soorten gestegen van 74 in 2003 tot 132 in 2008.

Behalve door de natte en warme zomers komt deze toename zonder meer ook door de (positieve) besluitvorming en het beheer van de gemeente Alkmaar. Jammer is wel, dat het schelpenpad aan de kant van het oorlogsmonument in 2007 een laag grindzand als verharding heeft gekregen, terwijl het schelpenpad er al zeer lang lag en zijn (mycologisch) nut bewezen had, gezien de grote hoeveelheden paddenstoelen tot nu toe. Dit kan op de langere termijn van invloed zijn op de mycoflora, en eventueel ook op de stinzefflora van de Wilhelminalaan / Harddraverslaan. De kalk die afkomstig is van de schelpen is namelijk gunstig voor beide. De toepassing van schelpen voor wegverharding is wellicht duur. Maar voor kalkarme plaatsen, zoals de Wilhelminalaan, zou het ontbreken van een kalkbron op den duur ongunstig kunnen uitpakken voor de kalkminnende mycoflora.

Conclusie en advies

De paddenstoelenlanen, die onder verantwoordelijkheid staan van gemeentes, zijn kwetsbaar omdat er telkens weer iets gebeurt, dat de rust voor plant, dier en schimmel verstoort. Vooral in een stedelijke omgeving, zoals rond de Wilhelminalaan in hartje Alkmaar, gebeurt veel: bekabeling, riolering, parkeerproblematiek, afvalbakken in bermen, verbouwingen, vandalisme, uitbreiding van verharding in de bermen. Kortom, de gevaren zijn legio.

De aanwezigheid van het ziekenhuis aan de Wilhelminalaan met zijn uitbreidingsplannen en zijn eeuwige verkeersproblematiek zette extra druk op de ketel en de laan kwam in gevaar.

Gelukkig zijn er altijd vele mensen die inzien dat er wat moet gebeuren om zoiets kwetsbaars als een paddenstoelenlaan te bewaren voor het nageslacht, denk aan omwonenden, natuurverenigingen, en de Bomenstichting.

Degenen die de essentiële kennis van de bijzondere paddenstoelenflora kunnen aanreiken en aanbevelingen voor beschermingsmaatregelen kunnen geven, zijn de (amateur) mycologen. Deze zijn door hun kennis van de lokale omstandigheden goed op de hoogte. Zij kunnen gemakkelijk gegevens vergaren en deze verstrekken aan de juiste personen van de juiste instanties en desgewenst de gegevens nog nader toelichten. Hierdoor worden hopelijk de voor paddenstoelen juiste maatregelen genomen, die anders wellicht niet waren overwogen. Dat dat ook werkelijk wel eens het geval is, moge blijken uit de hierboven besproken voorbeelden.

De foto's bij dit artikel zijn van de hand van de auteur.

Literatuur

- Arnolds, E., Kuyper Th.W. & M.E. Noordeloos (red.), 1995. Overzicht van de paddestoelen in Nederland. NMV, Utrecht.
- Arnolds, E. & Veerkamp, M.T., 2008. Basisrapport Rode Lijst Paddenstoelen. NMV, Utrecht.
- Keizer P.J., 2003. Natuurvriendelijk Natuurbeheer. KNNV-uitgeverij, Utrecht.
- Oud, M. 2003. Natuur in Noord-Holland. "Tussen Duin en Dijk". Jaargang 2 nr. 4.
- Nauta, M.M. & E. C. Vellinga, 1995. Atlas van Nederlandse paddestoelen. A.A. Balkema Rotterdam/Brookfield.
- NMV, 2000. Verspreidingsatlas Agaricales. Kaartenbijlage Overzicht van de paddestoelen in Nederland. NMV, Utrecht.

